

ДО ПРОБЛЕМИ СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

TO THE PROBLEM OF COMMUNICATION OF FIRST YEAR STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті розглянуто деякі показники спілкування студентів першого курсу з викладачами та однолітками. Особливості комунікації першокурсників автор пов'язує з проблемами адаптації студентів до навчання у вищій школі загалом та соціально-психологічною адаптацією зокрема. Викладено основні теоретичні підходи до сутності та факторів адаптаційних процесів у вищій школі, розглянуто причини дезадаптації студентів першого року навчання. Автор підкреслює значимість оптимізації соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу для їх подальшого успішного професійного навчання і професійного саморозвитку. У статті представлено та проаналізовано результати проведеного автором опитування студентів першого курсу фізико-математичного факультету та інституту історії і філософії педагогічного університету за окремими аспектами їх спілкування з викладачами та однолітками. Показано деякі особливості комунікативної діяльності студентів за ознаками спеціальності навчання, гендерної приналежності, базової середньої освіти, соціально-побутових умов і форм навчання (бюджетної або комерційної). Загалом результати дослідження демонструють низку недоліків у спілкуванні студентів-першокурсників з викладачами та однолітками в рамках навчального процесу. Отримані дані автор інтерпретує в контексті сучасного підходу до організації навчального процесу у вищій школі як спільної продуктивної діяльності студентів і викладачів, яка передбачає наявність єдиної мети, близьких мотивів і спільно-розподілених дій.

Сформовано висновки про необхідність подальшого вивчення проблеми спілкування студентів вищого навчального закладу з викладачами та однолітками, проведення на цій основі комплексу психопрофілактичної, консультативної та психокорекційної роботи. Особливу увагу передбачено приділити розвивальному ресурсу методики навчання психологічним навчальним дисциплінам у вищій школі.

Ключові слова: вища школа, студенти першого курсу, адаптація до навчання, види адаптації першокурсників, навчально-професійна діяльність, спілкування, викладачі.

The author considers some communication indicators of first year student with teachers and peers. Communication features of freshmen the author connects with socio-psychological adaptation problems of students to higher educational institution. The author discusses the basic theoretical approaches, factors and essence of adaptation processes in higher educational institutions and the reasons of maladaptation of students of the first year of study. The author emphasizes the importance of socio-psychological adaptation of first-year students for their further success in professional training and professional self-development. In the article the results of the author's survey on separate aspects of communication with teachers and peers of first-year students of the Faculty of Physics and Mathematics and the Institute of History and Philosophy of the pedagogical university are presented and analyzed. The features of communicative activity of students are shown according to their specialties, gender, basic secondary education, social and living conditions and forms of education (budget or commercial). In general, the results of the study show that freshman experiment a lack of communication with teachers and peers during the learning process. The author interprets the data in the context of the modern approach to the educational process in higher educational institution as a joint productive activity of students and teachers, assuming a common goal, close motives and jointly distributed actions.

The author make conclusion that the problem of communication of university students with teachers and peers needs further studying, with further counseling and psychological intervention. It is supposed to pay special attention to teaching of psychological subjects in higher educational institutions.

Key words: higher educational institution, first-year students, adaptation to training, types of adaptation of freshmen, educational and professional activity, communication, teachers.

УДК 378.046.2

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.20.49>

Тарасова Т.Б.

к.психол.н.н.,

доцент кафедри психології

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Постановка проблеми. Вступ до закладу вищої освіти (ЗВО) – значна подія в житті молодшої людини, що, з одного боку, є логічним підсумком багаторічної цілеспрямованої навчальної діяльності та самовиховання, а з іншого боку, відкриває новий, перспективний і відповідальний етап у житті. Більшість студентів першого курсу в перші дні навчання переживають бурхливі позитивні почуття у зв'язку з досягненням важливої мети і відчують серйозну надію на те, що зможуть ефективно навчатися, готуючись до вибраної про-

фесії, а також цікаво й змістовно проводити дозвілля в студентському середовищі. Однак через деякий час значна кількість першокурсників починають переживати дискомфортні стани, що пов'язані як із труднощами в навчанні, так і з проблемами входження в соціальну сферу закладу вищої освіти. Це свідчить про невдачі, складнощі та недоліки в процесі адаптації першокурсників до навчання в ЗВО. Адаптація першокурсників до навчання в ЗВО є запорукою успішності як навчальної діяльності, так і позанавчального спілкування сту-

дентів. Як показують і спеціальні дослідження, і професійні спостереження викладачів різних ЗВО, адаптація першокурсників далеко не завжди відбувається успішно, у багатьох студентів виникають дезадаптаційні стани, які можуть набувати хронічної форми. При цьому очевидно, що процес адаптації першокурсників до навчання в ЗВО не має проходити стихійно, найчастіше він вимагає активного впливу й управління. Природно, що допомога першокурсникам у їх входженні в нову ситуацію діяльності та життя в умовах ЗВО найбільш ефективною буде за умови знання психологічних особливостей, чинників та умов адаптаційного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Адаптація як пристосування людини до нових для неї умов життя й діяльності являє собою складне багаторівневе явище, що охоплює практично всі прояви особистості: від психофізіологічних до соціально-психологічних. Успішна й досить швидка адаптація забезпечує людині високу продуктивність діяльності та емоційний комфорт у нових для неї умовах.

Під час розгляду проблем адаптації першокурсників до навчання в ЗВО дослідники вказують на три взаємопов'язані аспекти адаптації першокурсників до навчання в ЗВО, а саме біофізіологічний, психологічний, соціально-психологічний [1, с. 39–40; 4, с. 63–68].

Біофізіологічний аспект адаптації перш за все пов'язаний зі змінами у звичному ритмі життя й рівні навантаження. Психологічна адаптація першокурсників полягає в активному освоєнні студентами позиції суб'єкта навчально-професійної діяльності в ЗВО [1, с. 130–135; 4, с. 65]. При цьому одним із дієвих чинників психологічної адаптації студентів вважають методику викладання навчальних дисциплін [2, с. 118; 4, с. 137–140], зокрема психологічних [3, с. 76; 5, с. 67–70; 6; 7]. Суттєвий вплив на перебіг психологічної адаптації першокурсників до навчання в ЗВО справляють мотиви вступу до вищої школи [8]. В перші тижні навчання студенту-першокурснику необхідно не тільки зміцнити і розвинути свої знання, інтелектуальні вміння й навички, але й зуміти якомога швидше та успішніше зорієнтуватися в потоці нових форм діяльності і нових вражень, тобто першокурснику необхідно активно оволодіти соціальною роллю «студент», що передбачає не тільки власне психологічну, але й соціально-психологічну адаптацію.

У контексті адаптації першокурсника до навчання в ЗВО соціально-психологічна адаптація являє собою активне включення студента в соціально-психологічний простір ЗВО, оволодіння відповідними цінностями і соціальними нормами [1, с. 83–85; 4, с. 176]. Соціально-психологічна адаптація першокурсника до навчання в ЗВО насамперед передбачає

вироблення необхідних навичок спілкування з викладачами, на яке особливий відбиток накладає переважання самостійних форм навчальної роботи. Значущість організації оптимального спілкування студентів з викладачами пов'язана з тим, що глибинна психологічна сутність процесу навчання у вищій школі полягає у сумісній діяльності викладача й студента. У ЗВО, особливо у сфері наукової роботи, спілкування студентів і викладачів здійснюється в умовах сумісної діяльності, яка має загальні для них цілі, дуже близькі, практично єдині мотиви й завдання, передбачає сумісно-розподілені дії. Такий рівень спілкування викликає у багатьох студентів, особливо молодших курсів, значні труднощі і створює необхідність активної адаптації, тому дослідники особливо наголошують на необхідності оптимізації сфери спілкування студентів із викладачами [1, с. 153–170; 4, с. 195–209] та активному використанні комунікативних технологій навчання [2, с. 115–120; 5, с. 128–135].

Соціально-психологічна адаптація передбачає організацію оптимального спілкування з однолітками, студентами-однокурсниками. Для першокурсника це проблема подвійної складності, оскільки передбачає одночасне входження студента в групу і створення цієї групи; засвоєння цією групою соціальних норм і цінностей студентства ЗВО і вироблення своїх внутрішньогрупових норм. Соціально-психологічна адаптація першокурсників передбачає вміння протистояти, протидіяти своєрідному відволікаючому і розслаблюючому впливу помилково зрозумілої «романтики студентського життя». Перед кожним першокурсником постає проблема раціонального співвідношення навчання, громадської роботи та розваг, і, як свідчать дослідження, не всім вдається успішно вирішити цю проблему.

Постановка завдання. Таким чином, адаптація першокурсників до навчання в ЗВО – явище складне й багатогранне, яке не завжди відбувається успішно та пов'язане з певними труднощами, зокрема соціально-психологічного змісту. У низці робіт [1, с. 55–56; 4, с. 38] показано, що до кінця першого року навчання в середньому третина студентів не може повною мірою включитися в процес навчання в ЗВО і демонструє ознаки дезадаптованості, тому дослідження психологічних особливостей, показників та чинників адаптації першокурсників до навчання в ЗВО мають безсумнівну актуальність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з вищесказаного, ми провели дослідження окремих сторін адаптаційного процесу у першокурсників педагогічного ЗВО. Проводилось опитування студентів першого курсу галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 014 «Середня освіта: історія

(інститут історії і філософії)» та спеціальності 014 «Середня освіта: фізика і математика (фізико-математичний факультет)» Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. При цьому як враховувалися усереднені дані, так і виділялися показники різних категорій студентів залежно від гендерної приналежності; школи (міської чи сільської), яку вони закінчили; основи навчання (держбюджетна або комерційна) та умов проживання (з батьками або в гуртожитку). Основним методом дослідження виступив авторський опитувальник, що складається із 17 питань як відкритого, так і закритого типів. Опитування проводилося анонімно два навчальні роки поспіль у жовтні, в ньому взяли участь 86 першокурсників інституту історії і філософії (ІФ) та фізико-математичного факультету (ФМФ). Оброблення результатів проводилося з використанням програми «Microsoft Excel». Показники психологічної адаптації першокурсників до організаційних форм навчального процесу у ЗВО були вже висвітлені [6]. Стаття продовжує розпочату тему та присвячена деяким проблемам спілкування студентів із викладачами

та однолітками як найважливішого аспекту соціально-психологічної адаптації.

У проведеному дослідженні (яке ми розглядаємо як пілотне) ставилося лише загальне завдання щодо з'ясування інтенсивності взаємодії студентів першого курсу з викладачами та іншими студентами насамперед в умовах процесу навчання. Аналіз якісних особливостей комунікативної і перцептивної сторін спілкування першокурсників з викладачами та студентами вимагає спеціального дослідження, що виходить за рамки роботи.

Перш за все ми з'ясовували, до кого першокурсники звертаються за порадою і допомогою у зв'язку з труднощами у навчальній діяльності. За отриманими відповідями можна судити про склад «групи підтримки» першокурсників (табл. 1).

Як видно, першокурсники обох навчальних підрозділів за виникнення проблем і складнощів у процесі навчання найчастіше за порадою і допомогою звертаються до однокурсників і досить рідко до батьків (хоча першокурсники-історики все ж таки приблизно вдвічі частіше). До старшокурсників за пора-

Таблиця 1

Уподобання студентів у соціальному оточенні у зв'язку з навчальними труднощами (% від числа респондентів)

До кого ви звертаєтесь з питаннями щодо навчання?	ФМФ			ІФ		
	так	іноді	ні	так	іноді	ні
До однокурсників	70,9	20,0	9,1	79,6	20,4	0,0
До викладачів	32,7	20,9	46,4	33,3	22,2	44,5
До старшокурсників	30,9	18,2	50,9	40,7	20,4	38,9
До батьків	5,5	7,3	87,2	18,5	1,9	79,6

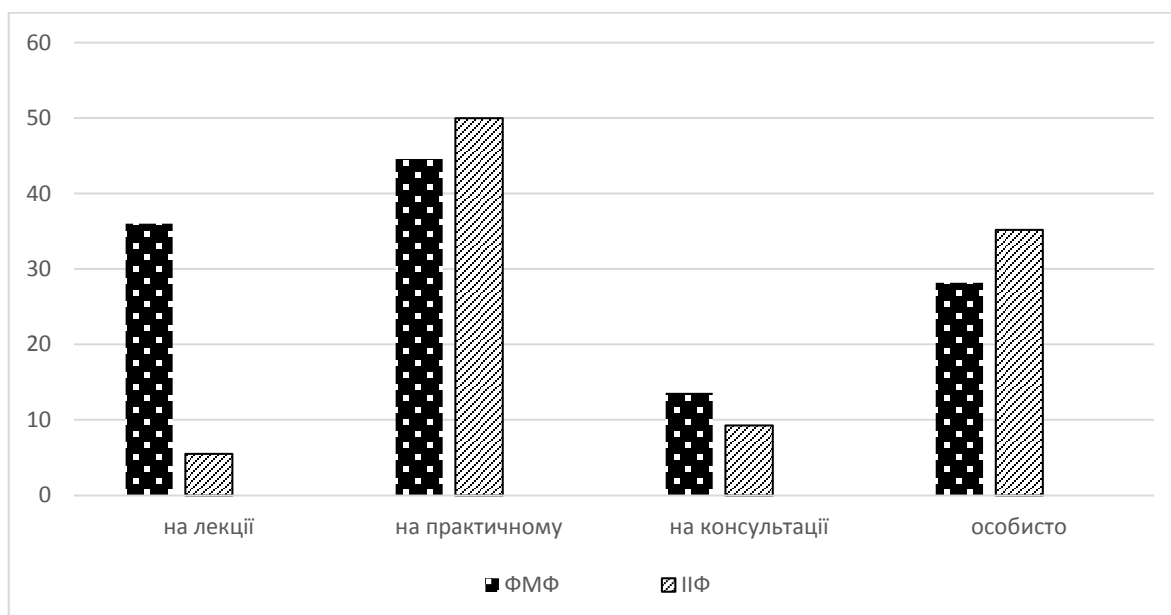

Рис. 1. Ситуації, в яких першокурсники ставлять запитання викладачам щодо навчання (% від числа респондентів)

дою і допомогою звертається значна кількість першокурсників обох навчальних підрозділів, але студенти інституту історії і філософії дещо частіше. Такі результати зрозумілі і навіть передбачувані. Насторожує те, що з навчальними питаннями до викладачів звертається лише третина всіх студентів-першокурсників. Епізодично це робить ще чверть першокурсників. Виходить, що практично половина з них взагалі не звертається до викладачів із навчальними питаннями.

Під час розгляду того, кому віддають перевагу першокурсники різних категорій за необхідності отримати пораду й допомогу в навчально-професійній діяльності, встановлено, що загальні особливості загалом зберігаються. При цьому виявилось, що до викладачів жінки звертаються частіше за чоловіків, а до старшокурсників частіше звертаються ті, хто живе в гуртожитку, ніж ті, хто живе вдома з батьками. Інших загальних особливостей не виявлено. Тільки на фізико-математичному

Таблиця 2

Ситуації, у яких першокурсники різних категорій ставлять навчальні запитання викладачам (% від числа респондентів)

Ситуація	Навчальний підрозділ	Стать		Школа		Основа навчання		Проживання	
		ч	ж	село	місто	комерційна	державна	вдома	в гуртожитку
На лекції	ФМФ	17,1	2,5	4,0	3,3	0,0	5,9	5,3	2,8
	ІІФ	28,6	11,1	5,0	7,6	7,7	8,4	6,1	6,5
На практичному	ФМФ	47,1	26,8	24,0	43,3	49,0	29,4	57,9	22,2
	ІІФ	58,0	25,2	50,0	64,1	38,5	20,7	52,2	38,4
На консультації	ФМФ	14,3	26,8	24,0	20,0	28,5	20,6	15,8	17,8
	ІІФ	9,5	14,2	5,0	5,9	11,5	10,1	8,7	9,7
Особисто	ФМФ	21,4	43,9	48,0	33,3	22,5	44,1	21,0	57,2
	ІІФ	28,0	49,5	40,0	22,4	42,3	60,8	33,0	45,5

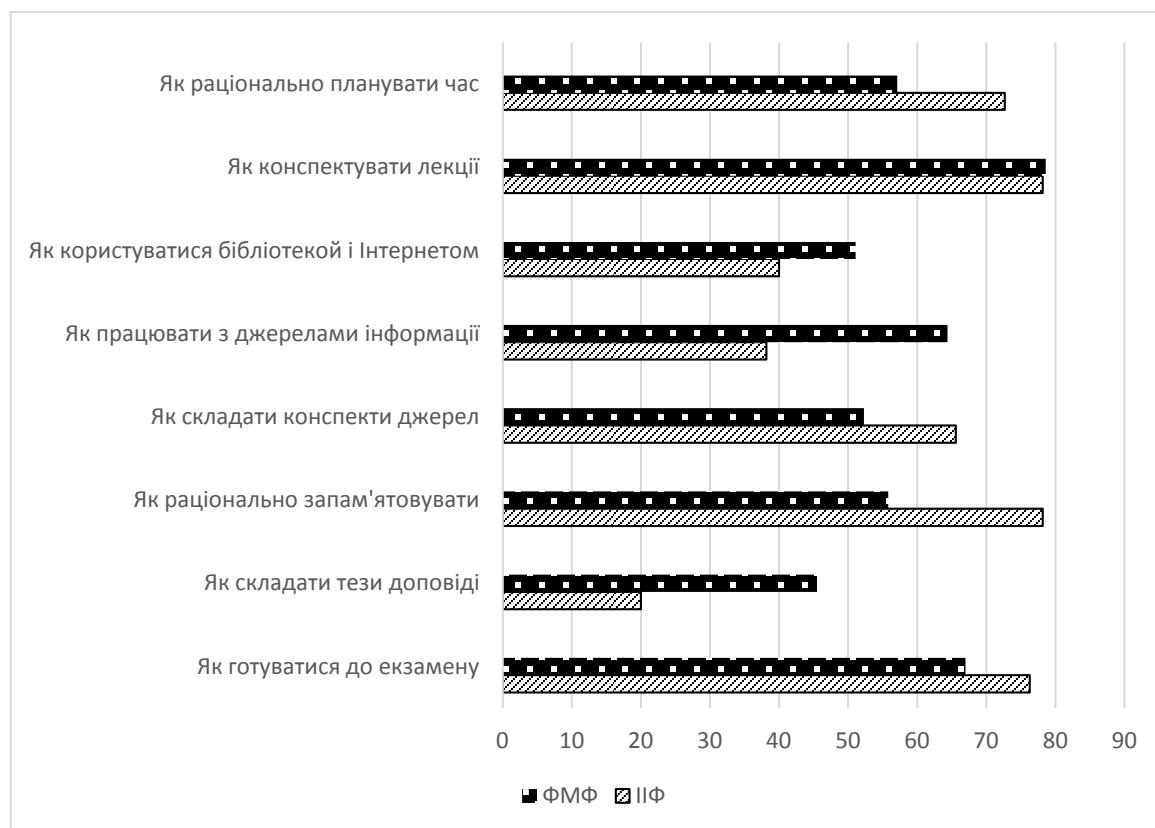

Рис. 2. Зміст порад, отриманих першокурсниками від викладачів щодо організації навчальної діяльності (% від числа респондентів)

факультеті до однокурсників частіше звертаються жінки, випускники міських шкіл і ті, хто навчається на комерційній основі.

У зв'язку з отриманими даними важливим стає питання про те, в якій ситуації студентам першого курсу психологічно легше звернутися до викладачів за роз'ясненням, порадою чи допомогою. Відповіді першокурсників на це питання загалом по навчальних підрозділах представлено на рис. 1.

Як видно, всі першокурсники для отримання відповідей від викладачів найчастіше використовують ситуації практичних занять, а найрідше ставлять питання викладачам студенти фізико-математичного факультету на консультаціях, а студенти-історики – на лекціях. Можливо, це пов'язано зі специфікою теоретичних питань природно-математичних і гуманітарних наук.

У першокурсників різних категорій обох навчальних підрозділів, що представлено в табл. 2, спостерігаються багато в чому подібні тенденції у виборі ситуацій для того, щоби поставити викладачам навчальні питання.

Так, чоловіки вважають за краще умови аудиторних занять, а саме лекцій і практичних занять, а жінки – ситуації особистісного спілкування, зокрема офіційні консультації або питання, поставлені в індивідуальному порядку. Випускники міських шкіл частіше звертаються до викладачів із навчальними питаннями на практичних заняттях, а випускники сільських шкіл – в індивідуальному порядку. Ті, хто навчається на комерційній основі, віддають перевагу ситуаціям практичних занять, а першокурсники, які навчаються на держбюджетній основі, частіше використовують питання, що поставлені в індивідуальному порядку. Звертатися до викладачів із питаннями в індивідуальному порядку вважають за краще ті, хто живе в гуртожитку, а ті, хто живе вдома з батьками, – на практичному занятті.

У спілкуванні першокурсників з викладачами особливого значення набуває проблема того, які ж поради щодо організації навчально-професійної діяльності в ЗВО отримують студенти. Відповідне запитання анкети з'ясовувало не стільки об'єктивний стан проблеми, скільки суб'єктивне сприйняття студентами першого курсу порад викладачів. Загалом картина такого сприйняття представлена на рис. 2.

Рисунок наочно показує, що за узагальненими позитивними відповідями студенти-першокурсники отримують від викладачів значну кількість корисних порад про організацію навчальної діяльності. Найбільша кількість порад, зазначених студентами першого курсу обох навчальних підрозділів, стосується ефективності конспектування лекцій і підготовки до іспитів. Порад щодо кращого планування часу

й раціонального запам'ятовування навчального матеріалу більше отримують першокурсники фізико-математичного факультету, ніж першокурсники-історики. Найменшу кількість порад від викладачів усі першокурсники отримують з щодо того, як користуватися бібліотекою і Інтернетом, як складати тези різних виступів. Щоправда, першокурсники-історики таких рад отримують майже вдвічі більше, ніж студенти першого курсу фізико-математичного факультету. Такий стан, на наш погляд, не можна визнати задовільним, оскільки навички роботи з джерелами інформації та складання тез є загальнонавчальними й необхідними не тільки фахівцям у галузі гуманітарних наук.

Під час розгляду особливостей сприйняття порад викладачів першокурсниками різних категорій виявляється низка особливостей. Найбільш яскравими й чіткими тут виявилися гендерні особливості, адже в обох навчальних підрозділах щодо всіх порад відповідь «часто» дали більше жінок, ніж чоловіків, але з різним ступенем вираження (до 2,5 разів). Менш яскраво виражено, але все ж таки виявляється дещо більша кількість (до 15%) випускників сільських шкіл і тих, хто навчається на комерційній основі, які зазначили, що поради від викладачів вони отримують часто. Для студентів першого курсу, які живуть в гуртожитку і вдома, відмінностей не виявлено.

Як зазначалося вище, відповіді студентів про «групу підтримки» в навчальному процесі побічно зачіпають деякі особливості спілкування першокурсників в студентському середовищі в рамках навчального процесу. Ці відповіді свідчать про те, що всі першокурсники в разі виникнення у них навчальних проблем досить часто звертаються з питаннями до інших студентів, причому до однокурсників приблизно вдвічі частіше, ніж до старшокурсників. Водночас спілкування в студентському середовищі як фактор стимуляції самостійних навчальних занять відзначили не більше 20% опитаних першокурсників.

Як же складається позанавчальне спілкування першокурсників в студентському середовищі? Цьому присвячені запитання анкети, які з'ясовують, чи з'явилися у першокурсників нові друзі в ЗВО, чи проводять вони разом з ними вільний час. За результатами відповідей можна впевнено стверджувати, що за час навчання більшість студентів першого курсу знайшла друзів і у своїй групі, і на своєму інституті/факультеті, і на інших факультетах. Однак на інших факультетах зуміла знайти друзів трохи більша (на 18%) кількість студентів-істориків. Під час аналізу відповідей першокурсників різних категорій не виявлено ніяких відмінностей: всі показали стабільно високий результат, а саме не менше 85% позитивних відповідей. Тільки на фізико-математичному

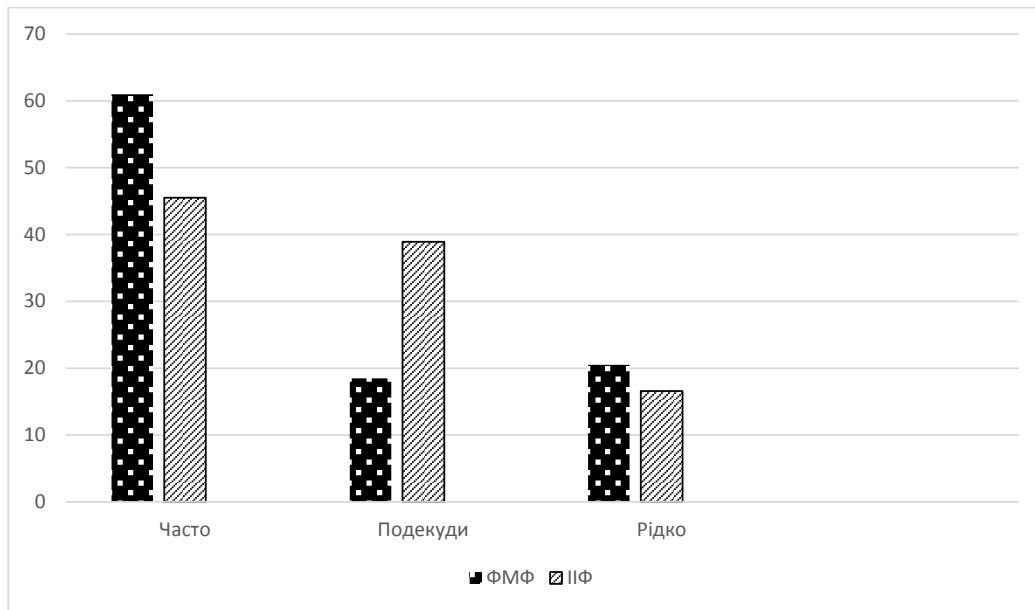

Рис. 3. Інтенсивність спілкування першокурсників з новими друзями у ЗВО у позанавчальний час (% від числа респондентів)

Таблиця 3

Частота спілкування з новими друзями у ЗВО у позанавчальний час (% від числа респондентів)

Чи проводите ви вільний час із новими друзями з ЗВО?	Навчальний підрозділ	Стать		Школа		Основа навчання		Проживання	
		ч	ж	село	місто	комерційна	державна	вдома	в гуртожитку
Так	ФМФ	71,5	51,2	73,0	46,7	61,9	62,2	26,3	72,2
	ІІФ	61,9	35,5	55,0	38,6	48,0	41,4	26,1	58,1
Іноді	ФМФ	21,4	31,7	21,0	40,0	28,6	29,2	44,4	16,7
	ІІФ	28,6	51,6	40,0	45,2	36,0	44,8	43,5	18,7
Ні	ФМФ	7,1	17,1	6,0	13,3	9,5	8,6	29,6	11,1
	ІІФ	9,5	12,9	5,0	16,2	16,0	13,8	30,4	3,2

факультеті щодо дружніх контактів зі студентами інших факультетів жінки трохи відстають від чоловіків (на 18%), а також першокурсники, які живуть вдома, від тих, хто живе в гуртожитку (на 20,2%). За такої загалом значної кількості позитивних відповідей стає істотним питання про те, наскільки інтенсивно проводять першокурсники вільний час разом з новими друзями. Деяку інформацію щодо цього дають відповіді першокурсників, що наочно представлені на рис. 3.

Як видно, студенти першого курсу фізико-математичного факультету загалом більш інтенсивно спілкуються у позанавчальний час із новими друзями у ЗВО, ніж першокурсники інституту історії і філософії. Для з'ясування того, яких особливостей набуває ця закономірність у першокурсників різних категорій, представимо їх відповіді у вигляді табл. 3.

В обох навчальних підрозділах для різних категорій першокурсників досить зрозуміло

представлені загальні особливості частоти спілкування з новими друзями, набутими в ЗВО, у вільний час. Так, чоловіки більше, ніж жінки, схильні присвячувати свій вільний час спілкуванню з новими друзями.

Значно частіше у вільний час із новими друзями спілкуються випускники сільських шкіл, ніж міських, а також першокурсники, які живуть в гуртожитку, ніж ті, хто живе вдома з батьками. Причому ці дві особливості більш яскраво проявляються на фізико-математичному факультеті. Студенти першого курсу, що навчаються на комерційній і держбюджетній основі, не показали щодо спілкування з новими друзями ніяких значних відмінностей.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, узагальнюючи отримані результати, можемо виділити деякі особливості спілкування студентів першого курсу фізико-математичного факультету та інституту історії і філософії з викладачами та студентами.

Спілкування з викладачами щодо навчально-професійної діяльності у першокурсників обох навчальних підрозділів поки ще організовано неповною мірою. Так, більшість студентів першого курсу вважає за краще звертатися до викладача з навчальними питаннями переважно на практичних заняттях і в особистому порядку. Використовувати задля цього час офіційних консультацій вирішує невелика кількість першокурсників.

Студенти-чоловіки обох навчальних підрозділів для з'ясування незрозумілих питань частіше вибирають ситуації аудиторних занять (лекції і практичні), а жінки – ситуації особистого спілкування. На практичних заняттях з питаннями до викладача частіше звертаються студенти, які закінчили міську школу, ті, хто навчається на комерційній основі і живе вдома з батьками. В індивідуальному порядку до викладачів частіше звертаються випускники сільських шкіл, ті, хто навчається на держбюджетній основі, і студенти, які живуть в гуртожитку.

Серед порад викладачів щодо раціональних прийомів організації навчально-професійної діяльності більшість першокурсників відзначає поради щодо конспектування лекцій і підготовки до іспитів, а найменше порад, на їхню думку, вони одержують щодо роботи з джерелами інформації та підготовки тез різних виступів, що більш яскраво проявляється на фізико-математичному факультеті. Серед першокурсників жінок, які зазначили отримання порад від викладачів, більше, ніж чоловіків.

Більшість першокурсників знаходять собі друзів в студентському середовищі у своїй групі і на факультеті. На інших факультетах більше половини першокурсників налагоджують дружні відносини, але все ж таки дещо важче це вдається студентам фізико-математичного факультету, особливо жінкам і тим, хто живе вдома з батьками.

З новими друзями, що з'явилися у ЗВО, студенти першого курсу обох навчальних підрозділів у вільний час спілкуються досить інтенсивно, але першокурсники фізико-ма-

тематичного факультету більше, ніж студенти інституту історії та філософії. В обох навчальних підрозділах більш інтенсивно з новими друзями спілкуються чоловіки, випускники сільських шкіл і студенти, які живуть в гуртожитку. Студенти першого курсу обох навчальних підрозділів, які навчаються на комерційній і держбюджетній основі, значущих відмінностей у частоті спілкування з новими друзями у ВНЗ не проявили.

Ці психологічні особливості спілкування першокурсників з викладачами і студентами приводять до висновків про необхідність продовження подібних досліджень та їх врахування в освітньому процесі, а також в організації психопрофілактичної, консультаційної та психокорекційної роботи в ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виноградова В.Є., Юрченко В.І. Психологія вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2020. 296 с.
2. Каплінський В.В. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.
3. Бойко-Бузиль Ю.Ю., Горбенко С.Л. та ін. Методика викладання психології у вищій школі : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2012. 272 с.
4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. Київ : ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с.
5. Тарасова Т.Б. Методика навчання психології у вищій школі : навчальний посібник. Суми : вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019. 361 с.
6. Тарасова Т.Б. Адаптація першокурсників до організаційних форм навчання в закладі вищої освіти. *Фізико-математична освіта*. 2019. Вип. 3 (21). С. 150–156.
7. Тарасова Т.Б. Методика навчання психології як чинник розвитку психологічної культури майбутніх педагогів. *Розвиток психологічної культури особистості в процесі безперервної освіти*. Суми : вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2018. С. 104–130.
8. Тарасова Т.Б. Проблема мотивації професійного вибору студентів першого курсу. *Nowoczesna nauka: teoria i praktyka* : Mater. III Międz. Konf. Nauk.-Prakt. 30 kwietnia 2019 rok. / pod red. S. Gorniaka. Katowice : Nowa nauka, 2019. S. 80–85.